

HONTI LÁSZLÓ

BEVEZETÉS

Anyanyelvünk rokonságának, forrásának keresése évszázadokkal ezelőtt kezdődött. A kezdeti feltevések között voltak később helyesnek bizonyult sejtések, de sokkal több volt az olyan hipotézis, amely a „szent” nyelvek közül a héberrel való rokonság gondolatát igyekezett a kor írni-olvasni tudó társadalmának tudatába plántálni. Ez utóbbiak rendszerint a 16. századtól tevékenykedett nyelvtanírók közül kerültek ki, mint pl. Sylvester János, Geleji Katona István, Komáromi Csipkés György. A magyar nyelvudomány történetének kutatója, Hegedűs József a héber felé fordulást tanulságosan magyarázta: „Szemben az általánosnak mondható felfogással, amely szerint a magyar nyelvhasználat kezdeteit (XVI–XVII. század) a héber–magyar nyelvhasználat jellemezte, arra az álláspontra vagyunk kénytelenek helyezkedni, hogy a héber–magyar nyelvhasználat is a XVI–XVII. századi magyar nyelvészeti irodalom alaphangját: a magyar nyelv társtalanságát, az (indo)európai nyelvektől való teljes eltérését és különleges, eredeti jellegét tükrözi sajátos formában” (Hegedűs 1966: 90). A 17. századtól egy másik irányzat is jelentkezik, ennek képviselői keleti rokonokat véltek felfedezni a hunok, a szkíták (vö. *szittyá*), az avarok és a törökségi népek nyelvében, de már a finn és a magyar közti rokonság gondolata is felvetődött, igaz, eléggé tétován (Hegedűs 1966: 108, 110–113).

A rokonság keresésének igényét nyilvánvalóan az váltotta ki az egymást követő nemzedékekben, hogy felismerték nyelvünknek a környezetében való elszigeteltségét, társtalanságát. Keserűen eszméltek rá: „egyedül vagyunk a szláv és a germán tengerben”. A bús honfiak ezért keresték távoli tájakon beszélt idiómákban, többnyire erősnek és gazdagnak hitt vagy romantikus színben feltűnt népek nyelvében anyanyelvük testvéreit. A 19–20. században átszakadt a gát: fel is fedeztek félszáz-nál is jóval többet, amelyek közül csak néhányat említek meg: kínai, japán, sumer, dravida, etruszk, törökségi és indián nyelvek. A finnugor rokonságot nem látva eléggé előkelőnek, az álmodozók minden kontinensen véltek nyelvrokonokat találni, és egyre erősebben gyalázkodó hangnemben igyekeztek elnémítani a „felfedezéseiket” olykor bíráló szakembereket. Ez a „nemes” hagyomány a 20. század második felében érte el tetőfokát, és a 21. században is teljes mértékben virulensnek mutatkozik. E téren sem állunk egyedül: amint e kötet írásaiból kiderül, más nemzetek körében is szorgoskodnak némelyek, hogy népük múltját és nyelvük eredetét tömény butaságok kiagyaltásával az ő ízlésüknek megfelelő (csicsás) színekben tüntessék fel. A dilettáns elképzelések népszerűsítését, a szellemi alvilág „jeleseit” az írott és az elektronikus sajtó jónéhány, ugyancsak k e l l ő k é p p e n tanulatlan, műveletlen és gyakran gátlástalan munkása elszántan támogatja, hogy a józan gondolkodásra képtelen emberek agyába olyan gondolatokat tápláljon, amelyeket azok hinni szeretné-

nek, s ha elég gyakran szajkózzák a sarlatánságokat, sok ember hajlamos elhinni azt, ami nem más, mint *fata morgana* — ez pedig természetesen és sajnálatos módon minden tudományterületen tapasztalható; így persze mindkét tábornak köszönhető, hogy a tudománnyal foglalkozók olykor-olykor kénytelenek a tömény butaságok cáfolatával a nyilvánosság elé lépni, ahelyett hogy zavartalanul végezhetnék voltaképpeni oktató- és kutatómunkájukat.

Amikor a nagyobb könyvesboltok árukínálatával ismerkedem, azt kell tapasztalnom, hogy a nyelvtudományi munkák közt tömegével virítanak olyan kiadványok is, amelyek legfeljebb népbutításra alkalmasak, és igazából az „ezoterikus” kiadványok gyűjteményében lenne a helyük. Természetesen tudom, hogy nemcsak a nyelvtudomány megállapításait igyekeznek hozzá nem értő személyek kétségbevonni, a botcsinálta szakemberek minden tudományág művelésébe belekotnyeleskednek, minden diszciplínában illetékesebbnek vélik magukat a szakembereknél az illető szaktudomány módszereivel még távoli kapcsolatba sem került személyek, és a tudományosságnak legalább a látszatát kelteni tudók nézeteit a szaktudományok művelői olykor nyilvánosan is kritizálják, visszautasítják. Ennek lehetett tanúja a Magyar Tudomány 169. évfolyama (2008. év) 12. számának olvasója, amely egyszeri alkalmat biztosított az „értelmes tervezettség” („intelligent design”, „kreacionizmus”) egyes hazai hívei és az ezek nézeteit vitatók közti pengeváltásra; ehhez vö. „A világon mindenhol, nálunk is, egyre gyakrabban érik támadások a tudományos világot. Sokan kérdőjelezik meg a tudományok belső autonómiáját, azt a jogunkat, hogy mi dönthessük el, mire költjük a társadalmak ránk fordítható pénzét. Egyszerűbb volna felismerni, hogy a tudomány belső szerveződésének ismerete nélkül aligha lehet érdemlegesen ezekbe a kérdésekbe beleszólni... Sokszor... a tudomány gyakorlatától nagyon távol állók, jogászok, botcsinálta filozófusok, saját szakmájukat sohasem művelt fizikusok a tudományok illetékességét, a tudomány egészét vonják kétségbe. Teszik ezt egy olyan korban, amely kizárólag a tudományok aktív művelésének köszönheti korszerű mezőgazdaságát, erőműveit, közlekedését, kommunikációját, gyakorlatilag a közel hétmilliárdos emberiség elemi létfeltételeit. [Bekezdés] Miközben az evolúciós biológia eredményei orvosi rendelőkben, állattenyésztő és növénytermesztő telepeken, kriminológiai intézményekben jelennek meg, laikusok jól pénzelt propagandahadjáratot folytatnak az evolúciós elmélet és a modern biológia ellen. Közülünk sokan azt gondolják, hogy ezek a támadások annyira nevetségesek, annyira primitívek, hogy nem szabad időt és energiát pazarolni rájuk. A Szerkesztőség viszont úgy gondolja, hogy valamennyire kötelességünk ezekben a vitákban részt venni. Egyre nő az általunk elutasított, tudományosnak nem nevezhető cikkek száma, egyre több laikus fórumon látjuk, halljuk, olvassuk, hogy a tudományellenes hiedelmek milyen széleskörű támogatást élveznek a társadalomban. [Bekezdés] Úgy döntöttünk ezért, hogy egy kiemelt kérdésben, az „értelmes tervezettség” hiedelmének kérdésében egyszeri alkalommal nyílt vitát rendezünk — már csak azért is, mert ez a kreacionista teória magát tudományként definiálja, s ezen az alapon részt kér az iskolai oktatásból és az adófizetők tudományra

fordított pénzéből” (Csányi 2008: 1422–1423, ehhez vö. még Csányi 1998: 1065, Dawkins 2009: 15–16, Sümegi 2009). *Mutatis mutandis*...

A Magyar Tudomány 166. évfolyamának (2005. év) 9. és 12. füzetében a szerkesztőség két alkalommal is helyt adott a magyar nyelv eredetével kapcsolatos dilettáns nézeteket bíráló írásoknak: egyszer egy jórészt áltudományos tartalmú könyvrecenziójának, majd a bírált könyv szerzője válaszának és az azzal kapcsolatos kritikáknak (időrendi sorrendben: Simon 2005a, Szabó 2005, Bálint 2005, Honti 2005, Simon 2005b).

A nyelvészkedő dilettánsok fejtegetései nagyjából olyan tudományos színvonalat képviselnek, mint amilyent a könyvelőből, birkapásztorból vagy munkásorból avanszált csodadoktorok, akik felfedezték pl. a rák egyedüli, kizárólagos ellenszerét... Az ilyen, tücsköt-bogarat összehordó tudálékoskodók kinyilatkoztatásai megfellebbezhetetlen igazságként jelennek meg, a szakember számára viszont rendszerint értelmetlennek, nem nagyon tud velük mit kezdeni, nem lévén bennük módszeresség, logikus, koherens érvelés, csak zavaros elképzeléseket, *ex cathedra* kijelentéseket tartalmaznak, igen gyakran a torzításoktól, sőt a legvadabb hazugságoktól sem riadnak vissza a képtelenségek kiagyaloí. Éppen ezért a magyart pl. a sumerből vagy a törökből származtató vad „elméletek”¹ legtöbbszörre visszhang nélkül maradnak a tudományban. Ezek színvonala kb. annak a 19. századi, talán nem is egészen komolyan megfogalmazott kijelentésnek a szintjén áll, amely szerint Isten is magyar, mert leggyakrabban nagy bajusszal és szakállal ábrázolták, és akkoriban a magyarok (legalábbis a férfiak...) általában nem voltak csupaszkepűek.

A nyelvtudomány művelői sohasem vették föl szívesen a kardcsörtető és handabandázó dilettánsok által odavágott kesztyűt, olykor azonban mégis sort kerítettek nézeteik nyilvános kommentálására. E kritikai megnyilvánulások közül tájékoztatás végett megemlítek néhányat a korábbiak közül: Zsirai 1943/1981, Papp 1970, Hegedűs 1966, 2003, Hajdú 1969/1981, Komoróczy 1976, 1981. Ennek a kötetnek a létrehozását az indokolta, hogy a kommunista diktatúra összeomlása után a véleménynyilvánítási szabadság beköszöntével a nyelvészeti dilettantizmus szinte hisztérikus epidémiává vált, amely a három finnugor államban politikai felhanggal is társult, amit még tovább erősített az a körülmény, hogy a honiaknak külföldi (olasz és holland) szövetségeseik is támadtak. Termékeiket legfeljebb véleménynyilvánításnak tekinthetem, hasonló erővel és hitelességgel egyébként azt a véleményüket is világgá kürtölhetnék, hogy a magyar nemzeti *trikolor* nem „piros–fehér–zöld”, hanem „halványlila”. A dilettánsok nem áttallanak a kisujjukból elővarázsolt nyelvészeti „igazságokkal” előrukkolni, sőt legharciasabbjaik a célba vett közönséggel még azt is el akarják hitetni, hogy ők a diktatúra elszánt ellenfelei, míg a tuda-

¹ A magyar nyelv uráli–finnugor eredete és rokonsága nem elmélet, hanem tény; az ún alternatív képzelgések viszont nem az elmélet kategóriájába, hanem a fantazmagóriák világába tartoznak, bár e kötet egyes szerzői érdemtelenül az „elmélet” címkével tisztelték meg őket, ami csak annak a következménye, hogy nem mindenki teljesen következetes e fontos distinkciót tekintve.

mány művelői kollaboránsok voltak, ezért kívánatosnak látszott az is, hogy egyik-másik dolgozat szerzője utaljon arra, hogy e derék honfiak e téren is „turpisságot” követnek el. Mivel a tudomány művelőinek a kutatómunkán kívül az ismeretterjesztés is feladatuk, e kötetben magyar és külföldi szakemberek magyarázzák el röviden az érdeklődő nagyközönségnek, mi a tudomány és mi a talmi csillogás. Elkerülhetetlen volt, hogy ugyanazon tudománytalan közlemények, nézetek több tanulmányban is bírálat tárgyául szolgáljanak, rendszerint azonban más és más aspektusból.

E kötet szerzői vagy a történeti-összehasonlító nyelvtudomány művelésében és történetében, vagy a művelődéstörténetben jártas kutatók, akik tevékenységük során kénytelen-kelletlen belebotlottak a tudományhoz még csak nem is konyítók személyek vagy a tudomány perifériájára sodródott kollégák furtonfurt harsányan világgá kürtölt vélekedéseibe. Mivel a magyarság őstörténetéről is vannak bőségesen dilettáns irományok, felkértünk egy régészt is, hogy tájékoztassa az olvasót a t u d o m á n y állásfoglalásáról. Ezek a tanulmányok a dilettánsok tevékenységével kapcsolatban elvi és konkrét bírálatot is tartalmaznak. A butaságokból csak szemezgettek kötetünk szerzői, hiszen felesleges lenne foglalkozni a sok zavaros vagy éppen értelmezhetetlen kinyilatkoztatás mindegyikével. Az itt található írások a tarkabarka elképzeléseknek olyan formában megfogalmazott bírálatát tartalmazzák, hogy a művelt, de a nyelvtudományban és a régészetben járatlan olvasónak nem jelenthet nehézséget megérteni, mit kritizálnak e kötet szerzői, és miért minősítik a bírált nézeteket tudománytalanoknak. Kötetünk olvasója azt is megtudhatja, hogy nemcsak nálunk, de a világ más nemzeteinek körében is vannak elszánt zöldségtermesztők. E tanulmánygyűjtemény remélhetőleg segít a jóindulatú érdeklődőnek, hogy elválassa a búzát az ocsútól, továbbá véleményt alkothasson a butaságok kiagyalóinak és terjesztőinek szakmai kompetenciájáról, szavahihetőségéről és ismereteik hitelességéről is. Az írni és olvasni tudó figyelmes olvasó ezen írások révén megismerheti a történeti-összehasonlító nyelvtudomány alapelemeit is. Az itt közreadott tanulmányokat azoknak is javasoljuk, akik ugyan tudomást szereztek a zavaros „elméletek” özönéről, de nem kívánják idejüket a sok tömény butaság olvasgatására fecsérelni. Ők e kötet révén tájékozódhatnak a dilettáns elmeszülemények főbb tételeiről, a vadnál vadabb ötletekről és azok visszafogott kritikájáról. Arra természetesen nem számíthatunk, hogy az elvakult, legjobb esetben is csak félművelt dilettánsok g o n d o l k o d v a elolvassák e kötetet (vagy hogy egyáltalán legalább beleolvasnak), ha mégis rászánnak magukat az olvasásra, döreség lenne arra számítanunk, hogy valamit is felfognak a könyvben előadottakból, mert h i s z n e k abban a sok ostobaságban, amiben h i n n i a k a r n a k. Mivel tanulnak tűnő emberek is vannak e zöldségtermesztők táborában, e kötet egyes szerzői olykor némileg irónikus hangnemben hányják szemükre badarságaikat, sőt olykor az is szóba kerül, hogy a most nemzeti színeken tündökölni kívánók az „átkosban” nyíltan vagy rejtőzködve a diktatúra katonái voltak.

Felhívom az olvasó figyelmét arra, hogy a tudományos közlemények szerzői arra törekcsenek (szemben a dilettánsok gyakorlatával), hogy az általuk feldolgozott és hivatkozott szakirodalom teljes jegyzékének pontos közzétételével, az idézett

vagy hivatkozott állítások pontos lelőhelyének megadásával biztosítsák az olvasónak a lehető legmegbízhatóbb tájékozódást, ezért e kötet legtöbb írása is tartalmaz részletes bibliográfiát,² az olvasó tehát könnyedén ellenőrizheti a szerzők állításait, és utánanézhethet olyan kérdéseknek, amelyekre olvasás közben irányult rá a figyelme. A tájékozódás megkönnyítése végett mi mindig megadjuk az idézetek és a szakirodalmi utalások pontos lelőhelyét (a tudományos közleményekben ez elemi követelménynek minősül), továbbá az idegen nyelvű forrásokból való idézeteket az egyes dolgozatokban eredeti nyelven, lapalji jegyzetben pedig magyar fordításban közöljük (a fordítás az eredetileg magyar nyelvű cikk esetén a szerzőtől, idegen nyelvű esetében pedig a fordítótól származik).

E kötetet nemcsak a magyar nyelv eredete iránt érdeklődő nagyközönségnek ajánlhatjuk, hanem azon kutatóknak és nyelvszakos egyetemistáknak is, akiket érdekelnek anyanyelvük rokonításának tudománytörténeti vonatkozásai.

Végezetül köszönetet mondok szerkesztőtársaimnak, Csúcs Sándornak és Keresztes Lászlónak lelkiismeretes munkájukért, továbbá nekik és H. Varga Mártának az idegen nyelvű tanulmányok fordításában és a korrektúraolvasás fárasztó munkájában való közreműködésükért.

IRODALOM

- Bálint Csanád (2005), Lektorai jelentés Szabó István Mihály „Magyar östörténettudomány: kritikai ambíciók szaktudományi alapismeretek nélkül. Válasz Simon Zsoltnak is” című kéziratáról. *Magyar Tudomány* 166: 1604–1608.
- Csányi Vilmos (1998), A tudományok nyitott, szabályozott hiedelemrendszerek. *Magyar Tudomány* 98: 1065–1068.
- Csányi Vilmos (2008), Az „értelmes tervezettség” hiedelmének boncolgatása... Bevezető. *Magyar Tudomány* 169: 1422–1423.
- Dawkins, Richard (2009), A legnagyobb mutatóvány. Az evolúció bizonyítékai. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Domokos Péter (szerk.) (1981), Uralisztikai olvasókönyv. Második kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hajdú Péter (1969/1981), Új hazát találtak, őshazát kerestek. *Néprajz és Nyelvtudomány* 13: 9–15. / In: Domokos 1981: 27–33.
- Hegedűs József (1966), A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú európai nyelvtudomány tükrében. *Nyelvtudományi Értekezések* 56. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hegedűs József (2003), Hiedelem és valóság. Külföldi és hazai nézetek a magyar nyelv rokonságáról. Akadémiai Kiadó, Budapest.

² A legtöbb szerző egyszerűsítés végett egy jegyzékbe tömörítve sorolja fel a tudományos és a tudománytalan munkákat, noha ez túl nagy megtiszteltetés az utóbbi kategóriában szorgoskodó „alkotóknak”.

- Honti László (2005), Lektor vélemény Szabó István Mihály „Magyar őstörténettudomány: kritikai ambíciók szaktudományi alapismeretek nélkül. Válasz Simon Zsoltnak is” című írásáról. *Magyar Tudomány* 166: 1609–1611.
- Komoróczy Géza (1976), A sumer–magyar nyelvrokonítás (Adalékok egy jelenség természetrajzához). *Nyelvtudományi Közlemények* 78 (1976): 3–38. ≈ Komoróczy 1981.
- Komoróczy Géza (1981), Adalékok egy jelenség természetrajzához. A sumer–magyar nyelvrokonítás. (Részletek.) In: *Domokos* 1981: 34–52. ≈ Komoróczy 1976.
- Papp László (1970), A sumér–magyar kérdés. *Magyar Nyelvőr* 94: 280–291.
- Simon Zsolt (2005a), *Iam proximus ardet Ucalegon*. Szabó István Mihály: A magyar nép eredete. Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete. *Magyar Tudomány* 166: 1152–1157.
- Simon Zsolt (2005b), Válasz Szabó István Mihálynak. *Magyar Tudomány* 166: 1612.
- Sümegei Noémi (2009), Menekülés az őstörténetbe. *Heti Válasz* 9/42: 14–16.
- Szabó István Mihály (2004), A magyar nép eredete. Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete. *Mundus Magyar Egyetemi Kiadó*, Budapest.
- Szabó István Mihály (2005), Magyar őstörténettudomány: kritikai ambíciók szaktudományi alapismeretek nélkül. Válasz Simon Zsoltnak is. *Magyar Tudomány* 166: 1594–1603.
- Zsirai Miklós (1943/1981), *Őstörténeti csodabogarak*. In: Ligeti Lajos (szerk.), *A magyarság őstörténete*. *Magyarságtudományi Intézet – Franklin*, Budapest. 1943. 266–289. / In: *Domokos* 1981: 11–26.